

І. КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ МАКРОСИСТЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ СИСТЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК УМОВА УСПІХУ В ЇЇ РЕФОРМУВАННІ

В. Зубко,

Київ, Національний університет

В. Козаков

“Киево-Могилянська Академія”

*Київ, Державний економічний
університет*

Порівняння сучасного стану, ретроспективи та тенденцій розвитку системи вищої освіти на основі функціонального підходу до управління - (цілі - планування; організація - структура; мотивація - статус, ступені, дипломи; комунікації - навчання, контроль тощо) дає змогу виявити певні закономірності функціонування вищої школи, які є загальними для переважної більшості досліджених країн (Австрія, ФРН, Швейцарія, Норвегія, Фінляндія, Швеція, Бельгія, Великобританія, Данія, Ісландія, Ірландія, Іспанія, Нідерланди, Франція, Португалія, Греція, Італія, Ізраїль, Кіпр, Туреччина, Канада, США, Австралія, Нова Зеландія, Японія).

Виявлення загальних тенденцій має (переважно) слугувати усвідомленим та обізнаним рішенням українських структур щодо реформування вищої освіти України, тоді як особливості і частковості - певними орієнтирами.

Серед виявлених загальних тенденцій до найважливіших віднесено такі:

1. Немає в світі країн з однаковою системою вищої освіти. Вища школа (організація, структура, управління, ступені тощо) віддзеркалює культуру, традиції народу країни, історію її розвитку, буття, економіку, суспільну свідомість. Історичний період, умови становлення країни (Бельгія, Нідерланди, Норвегія, Швеція, Канада, США, Ізраїль) або зміна суспільного ладу революційним

шляхом (Франція, Іспанія, Туреччина тощо) суттєво визначили побудову вищої школи за принципом спадкоємності, наслідування та реформування: традиції - у Великобританії; виняткові цінності суспільства - в США, Японії; революції - у Франції, Туреччині тощо. Отже, кожна запозичена ідея має бути трансформована до цінностей народу, а потім - впроваджена.

2. За будь-яких умов функціонування вища школа має на меті виконання таких функцій:

- 1) акумуляція, розвиток та поширення знань з різних сфер життєдіяльності людини;
  - 2) виховання (загальнолюдське та національне) і культурно-просвітницька діяльність;
  - 3) регулювання соціальної поведінки (диверсифікація, консультації, експертизи);
  - 4) підготовка до професійної діяльності;
3. Освітні цілі реалізують дві групи вищих навчальних закладів:

- a) університети і заклади університетського типу;
- b) інші навчальні заклади (переважно професійного спрямування).

Класичний університет (не за назвою, а за суттю) визначається як вищий навчальний заклад, що: 1) здійснює навчання в комплексі щонайменше гуманітарних, природничих, економічних та юридичних наук; 2) в повному обсязі виконує загальновизнані функції (див. п.2); 3) має адекватні функціям постійні структурні підрозділи (насамперед відповідну бібліотеку), забезпечує свою діяльність постійними штатними науково-педагогічними кадрами, які створюють відповідне внутрішнє середовище і працюють за принципом єдності навчання й дослідження, а для їх роботи створено необхідні матеріально-технічні умови.

Вищі навчальні заклади університетського типу можуть відрізнитися лише комплексом наук, які тут викладаються.

Всі інші мають бути віднесені до закладів неуніверситетського типу.

4. Переважна більшість країн має централізовану систему управління вищою освітою (особливо - університетами та закла-

дами університетського типу). Винятком є місцеве підпорядкування університетів у Канаді, Австрії, Австралії, США, Японії, мішане в ФРН. Як правило, у місцевому підпорядкуванні перебувають вищі школи неуніверситетського типу.

5. У багатьох країнах навчання у вищій школі органічно поєднується з науковими дослідженнями - цим основним принципом В. Гумбольдта щодо побудови університету (Австрія, Великобританія, Іспанія, ФРН, Фінляндія, Японія тощо).

6. У світі майже не залишилося країн з "одноколісною" системою вищої освіти. Гору взяла значно гнучкіша багатоступенева, бо вона розв'язує в комплексі навчально-освітні та соціально-економічні проблеми як окремої людини, так і країни в цілому.

Чітко визначається базова вища освіта (4 роки навчання) з подальшим отриманням професійної кваліфікації або за результатами практичної діяльності та складання додаткових іспитів і характеристикою з місця роботи, або за подальшим, як правило, післядипломним навчанням, яке продовжують 15-27% студентів з базовою вищою освітою.

Після завершення навчання випускники отримують документи про вищу освіту (дипломи, свідоцтва тощо), які характеризують програму навчання (бакалавр, ліцензіат, метриц, спеціаліст, кандидат, магістр, доктор).

Базовий рівень вищої освіти здійснюють переважно університети та заклади університетського типу та їх структури (наприклад, коледжі), які мають для цього необхідні та достатні умови.

7. Переважна більшість закладів університетського типу - державні. В США в них навчаються 77% студентів. Найвність приватних університетів для багатьох країн - виняток.

Приватні заклади поширені в системі неуніверситетської освіти. Так в Японії і в Нідерландах, вони складають 85% закладів неуніверситетського типу. В Бельгії дві третини студентів вчаться в приватних закладах та вищих школах церкви.

8. У світі переважає фінансування вищих шкіл з державного або місцевого бюджетів (60-90%). Плата за навчання в державних закладах - незначна (наприклад, у Франції - 4%, в Великобританії - 18%): і компенсує такі витрати, як вступний внесок, диплом, література, житло, харчування тощо.

9. Має місце виняткова розгалуженість дистанційного (заоч-

ного) навчання в системі вищої та післядипломної освіти, що має на меті задоволення будь-яких освітніх потреб громадян: культурно-просвітницьких або професійних. Наприклад, кількість заочників у США вже сягає 43% усіх студентів вищої школи і частка їх безперервно зростатиме.

10. Виявлені світові тенденції та стан вищої школи в розвинутих країнах висвітлюють хиби реформ вищої освіти в Україні: відсутність чіткої стратегії реформування вищої школи; прагнення здійснити його на старій матеріально-технічній базі, без дієвої підтримки держави; некритичне, механічне і поспішне впровадження окремих західних стандартів у вищій освіті, без трансформування їх до вітчизняних реалій (чого варта, наприклад, “університетизація” вищих професійних навчальних закладів або масове тестування), а з іншого боку - ігнорування стійких тенденцій у розвитку вищої школи за кордоном, наприклад, розширення доступу до вищої освіти, перетворення її на масову, розвиток дистанційної освіти, зокрема на електронній основі, збереження функціонального розподілу науково-орієнтованої підготовки в університетах, а практичної - у вищих професійних школах та центрах підвищення кваліфікації тощо; руйнування деяких здобутків вітчизняної вищої освіти, які пройшли випробування часом. Залишаються не розв’язаними такі актуальні проблеми, як неузгодженість між окремими ланками освіти: загальноосвітньою і вищою школою, базовою і післядипломною освітою, магістеріумом і аспірантурою, те саме - з науковими ступенями і званнями.

Тільки шляхом усвідомлення і врахування цих та інших висновків, отриманих на основі порівняльного, системного аналізу, можливе створення виваженої концепції комплексного реформування вищої школи, якої найбільше сьогодні потребує у цій сфері Україна.